

מסע הציד של רודולף בארץ ישראל במאה ה־19

יורש העצר האוסטרי רודולף ביקר במרץ 1881 בארץ ישראל. הוא לא היה חוקר טבע במקצועו, אך תרומתו לתיאור הפאונה של ארץ ישראל במאה ה־19, בעיקר בתחום חקר הציפורים, היתה רבה. מסעו של רודולף הונצח באלבום מפואר, מלווה בהדפסי נחושת מרשימים, והוא הוקדש ברובו לשדות הציד שלו, בעיקר בעמק הירדן. בספר תיאורים על המגוון הרחב של החיות בנופי ארץ ישראל. ב־1889 שם יורש העצר האוסטרי קץ לחייו ביחד עם אהובתו בת ה־17, מריה וצ'רה | **עזרא חדד**

למטה: רודולף מתאר בספרו כי מאות נשרים היו מגיעים לירושלים מכל הכיוונים בחיפושיהם אחר פגרים

בוקר של 30 בינואר 1889 גילו משרתי בית המלכות את גופתו של יורש העצר האוסטרי הנסיך רודולף בן ה־31, בנו של הקיסר פרנץ יוזף, בחדר המיטות של אחוזת הצייד שלו במאיירלינג שלייד וינה. ביחד עמו נמצאה במיטה גופתה של הברווזית מריה וטסרה בת ה־17, אוהבתו של הנסיך. שניהם נהרגו מיריות אקדח. ספרים, מחזות וסרטים הנציחו את האירוע הזה, רובם באינטרפרטציה רומנטית שתיארה את מות יורש העצר ואהבתו כהתאבדות העובדה שהקיסר ויועציו ניסו להסתיר את ההתאבדות מהציבור, ושאחוזת מאיירלינג נמכרה לידי המנזר הכרימליטי ששיינה אותה לבלתי היכר, הוסיפה נופך של מסתורין למותו של יורש האימפריה האוסטרו־הונגרית. יש היסטוריונים המעריכים כי מותו הטרגי והמסתורי של יורש העצר החיש את נפילתה של האימפריה.

רודולף נולד ב־1858, בנם היחיד של הקיסר פרנץ יוזף והקיסרית אליזבת. השכלתו היתה רחבה, וכ־ללה נסיעות אינספור להיכרות מעמיקה עם האימפריה האוסטרו־הונגרית רבת האומים ורחבת הידיים. בשנות ה־20 לחייו החל להתעניין בפוליטיקה ובעיקר בניסיון להתמודד עם בעיית הרב־לאומיות של האימפריה שעמד לרשת. התנגדותו למדיניות ההתרחבות של הצארים הרוסים ביחד עם השקפת עולם ליברלית ואנטי־דתית הביאו אותו להתנגשות עם אביו ועם ראש ממשלתו. בעקבות כך הורחק ממוקדי השלטון והוחלט להשיא אותו לבתו של ליאופולד השני, מלך בלגיה, סטפני.

הנישואין לא עלו יפה, ורודולף מילא את ימיו בכתיבת מאמרים אוניברסיטטיים לעיתון וינאי רדיקלי, בנסיעות

ובפרסום ספרים רחבי יריעה לסיכומן ובסקר מונומנטלי של הקיסרות האוסטרו־הונגרית. במקביל ובחשאי ניהל עם מתנגדי הקיסרות משא ומתן שנועד לפורר את הממלכה, להכתיר אותו למלך הונגריה ולהקים מחדש את מלכות פולין.

נסינותיו הפוליטיים לא עלו יפה, והוא החל לעסוק יותר ויותר בפרשיות רומנטיות עם מאהבות רבות. בעקבות ההרחקה מהשלטון ומהפחד שתוכניות המרד שלו יתגלו, החל לחשוב כבר ב־1887 על התאבדות. המאהבת התורנית שלו באותה שנה, השחקנית מיצי קספר, לא הסכימה להצטרף אליו בדצמבר 1888 למעשה התאבדות. חודשיים קודם לכן כבר החל פרשיית אהבים חדשה עם נערה בת 17, הברווזית מריה וטסרה. הנערה המאוהבת היתה מוכנה לעשות הכל למען הנסיך, וכך הסכימה להתאבד עמו בחדר המיטות של אחוזת מאיירלינג.

רבים פקפקו באמיתות הדיווח, וטענו שוב ושוב כי הזוג נרצח כחלק מקנוניה להשתיק את הנסיך הצעיר, שסירב להשתתף במזימה הצרפתית לחיסול אביו הפרו־גרמני, ולקחת על עצמו את תפקיד הקיסר האוסטרי הליברלי והפרו־צרפתי.

שרידיה של הברווזית וצ'רה נגנבו מבית הקברות כשהמשטרה מצאה אותם, הם הועברו לזיהוי במרסד הרפואי הממלכתי בווינה. הם זוהו כשרידיה של הברווזית וצ'רה, אך בגולגולתה לא נמצא סימן לירי, והוטל ספק בכך שהנסיך ירה בה. במקביל התגלו על גופת נסיך הכתר סימנים למאבק קשה, ובדוח נטען כי כל ששת הכדורים שנורו לא היו מאקדחו של רודולף. הדיווח הממלכתי הרשמי טען כי נסיך הכתר ירה בברווזית ואחר כך בעצמו.

העובדות שהתגלו מאוחר יותר לא הובלטו, ולכן עלה חשד שנסיבות המוות האמיתיות הוסתרו מסיבה כלשהי. נראה שלעולם לא נדע מה התרחש באמת.

המסע לארץ ישראל

השכלתו הרחבה של רודולף הביאה אותו להתעניין במדעי הטבע והטבע, והוא גילה עניין רב בחקר הציפורים, שאותן הרבה לצוד ולהעביר לזיהוי לידי האורניטולוג פון הופמאייר.

ב־1881 החליט לצאת למסע חקר ציפורים וצייד במזרח. המסע התרחש זמן קצר לפני נישואיו לסטפני מבלגיה, נערה בת 16, נטולת חינוך וטעם, מגושמת ולא יפה במיוחד. אמו של הנסיך, אחת היפהפיות המרשימות ביותר בזמנה, דאגה מאוד לגורל הנישואין הללו. יתכן שרודולף בן ה־22 אפילו אהב את ארוסתו הצעירה בתחילה, אבל עד מהרה מאס בה, ואמו, הקיסרית, המליצה שיצא למסע צייד בארץ הקודש כדי להירגע לפני החתונה.

את המסע הנציח באלבום גדול ומפואר, שהכיל

ציורים של צייר החצר, פרנץ פון פלאוזינגר. בספר, שראה אור בווינה ב־1884, היו עשרות תחריטי עץ ופיתוחי נחושת מרשימים, והוא מתמקד בשדות הצייד של רודולף, בעיקר באזור עמק הירדן. הציורים בספר מתארים את המגוון הרחב של החי בארץ ישראל במאה ה־19.

"על הנסיעה הוחלט אחת ושתיים, וההכנות לקראתה נעשו בחיפזון", כתב רודולף בספרו. "סקרנו במהירות ספרי מסע למזרח, וימים אחדים לפני ההפלגה היה הכל מוכן, לרבות משרתים, נשק וכלבי צייד,

שנשלחו לטריאסט לאונייה 'מירמאר' שחיכתה לנו שם". הפמליה המלכותית הפליגה ב־9 בפברואר למצרים, ולאחר שהות ארוכה בארץ הנלוס הגיעה ליפו ב־28 במרץ 1881.

"כאן פגשה אותנו ארץ חדשה", מתאר הנסיך את הגעתו לארץ ישראל, "שונה, מזרחית, מקורית ועשירה יותר בצבעיה ממצרים. הכל היה חדש לגבי. הצעד הראשון על אדמת הקודש מעורר זכרונות על שלטון מלכות ישראל, על המלך החכם שלמה...ולעיני רוחנו

למעלה: ציידים עם בז ציידים וכלבי סלוקי, רודולף נעזר בבדואים מקומיים למטרת צייד

למעלה: עמוד הרומי בעתיקות בית שאן אותו שפשו חזירי הבר בהעדור עצים בסביבה

בעמוד ממוזל: לטאת כוח הנילוס כפי שתיאר רודולף בספרו 'יצאת מתוך מאורה וברקע ציידים מפמלייתו של רודולף נראים מבהלים ממראה הלטאה הגדולה

פון הונגריה, לבושים מעילים ארוכים, נועלים נעליים גבוהות, חובשים כובעי קטיפה לראשיהם ומגודלי זק־נים ופאות. אפשר היה לחשוב שאנחנו בכפר טיפוסים בהרי הקרפטים.

"כל הקהילה היהודית הצטרפה למסענו. שני צדי הכביש מלאים המוני בני אדם יהודים מכל הארצות, נוצרים מאנטוליה, יוונים, עולי רגל אירופים, נשים נוצריות מן המזרח, רעולות בחלקן, לידן קופטים, תיירים אנגלים בלבושם הלא רומנטי, פלאחים מוסלמים, קב־צנים עקומי גב ועולי רגל מכל קצות תבל, כולם ניצבים לאורך הרחוב ומביטים בנו".

ציד צבועים בבית לחם

מירושלים יצאו לבית לחם בלוויית פרקינד ניקומידוס, נוצרי סורי ששימש רוקח במלונית במנזר סנטור שבין ירושלים לבית לחם. בלילה חיפשו צבועים והציבו שם בחוכמה רבה מלכודת סמויה: גופת חמור רקובה מאוד, כפי שצבועים אוהבים. הם מילאו כמות קטלנית של

חולפות אותן תמונות אשר מילאו תפקיד בחיינו כאשר קראנו בילדותנו את כתבי הקודש. אברהם אבינו, המלך הנווד, משופע בצאן ובסוסים גזעיים, באוהלים ובנשים יפות... אך הזמנים השתנו, והדת גם היא שינתה פניה, וממכלול המנהגים והאמונות המזרחיים, רק עם אחד החזיק מעמד בארצו, שמר על טהרתו והמשיך בא־מונתו, האמונה באל האמיתי ובמשה נביאו, הוא העם העברי".

חיילים טורקים פילסו דרך לפמליה המלכותית בס־מטאות יפו, והובילו אותה אל המנזר הלטיני ללינה. "ישמור כל אחד מהבאים, בייחוד באביב, לשכון תחת קורת גג זו בארץ ישראל", הזהיר רודולף.

למחרת הם יוצאים לירושלים. הימים ימי אביב, ולאחר שעברו ברמלה הם חוצים את עמק איילון ומ־תחילים לטפס בהרי יהודה. השדות בין יפו להרי יהודה היו זרועים בחסידות שחיפשו מזון. עוד מדווח רודולף על תצפיות בעורבים אפורים, שהיו נפוצים מאוד בש־טחים המעובדים בין ירושלים ליפו, כמו גם העפרוני המצויץ, שהיה נפוץ בשטחים שבין יפו ללטרון.

חניית הלילה התקיימה במאהל שהוקם בלטרון. בערב יצאו עם הבדואים לחפש תנים. היה זה לילה נטול ירח, ולמרות ששמעו תנים מייללים במרחק, לא הצליחו לראות או לצוד אותם. בבוקר הועמס המאהל על דבשות גמלים והשיירה המשיכה לירושלים.

רודולף מתאר את הנוף ואת הצומח של הרי יהודה כצומח ים תיכוני כפי שמוצאים בחופי ספרד, יוון, איטליה ובחלקים של צפון אפריקה, בעיקר במרוקו. הוא מספר על תצפיות בעיטי ערבות רבים בדרך ל־ירושלים. הם עפו בקבוצות גדולות של עד 20 פרטים, כנראה בנדידה. להקות גדולות של עיט גמדי נצפו אף הן, וגם חסידות לבנות, דיות שחורות ולעתים גם דיות אדומות. ברום מזהה רודולף המוני נשרים ועיטים.

לאחר שעברו דרך אבו גוש, הגיעו לאזור הכפר קר־לוניה (מוצא), שם שוטטו בגבעות, ראו עורבני וארנבת סורית וירו בחרדונים, שנחו בהמוניהם על הסלעים.

בשעה ארבע אחר הצהריים הגיעו לשערי ירושלים. "הגענו למרום הרכס ולפנינו התגלתה רמת ירושלים, הנראית שוממה, בלי צמח ועץ. במרחק נראים הרי עבר הירדן הכחולים־אפורים. הנוף שבקרבתנו, גוני צהוב־אפור, והמאפיין אותו הוא היעדר צמחים כל־שהם. עתה נראים הסימנים הראשונים לקרבתה של ירושלים: קבוצת המבנים הגדולה של הרוסים וכנ־סייתם בעלת חמשת המגדלים. מימין עמק המצלבה וכן הר הזיתים. את העיר עצמה לא ראינו עדיין.

"בדרך הוקם לכבודנו מעין שער ניצחון ועליו כתר בת הונגריה. לידו ניצבים בני המושבה היהודית ב־ירושלים ועמם דגלים, והם שרים את ההמנון הלאומי. הם מקיפים אותנו ברעש ובשאון, וממטירים עלינו דברי שבח רבים. אלה הם בני ישראל טיפוסיים מצ־

למטה: צבוע מפוספס מהתיאורים בספרו של רודולף המין היה נפוץ באזורי הארץ במאה ה-19 ציור מתוך ספרו של אנדרסון 1902

והתעופף באופן אופייני לו נמוך מעל לבצה, שהיתה מכוסה בשיחים צפופים. בשעות הבוקר ירה הנסיך בחיה נדירה יותר, ירבוץ, מכרסם דמוי עכבר המנתר במהירות רבה, כמו קנגורו. בהמשך ירה רודולף בכמה חיוואים ועיטים גמדיים ובפרנקולינים. בהרים נראו כמה פעמים עיטי שמש, וביערות האלון בהר תבור נראו עיט צפרדעים ושתי עוזניות שחורות.

בדרך לנמל חיפה הגיעה המשלחת לכנרת. רודולף מתאר בספרו אזור ירוק בעל צמחייה עשירה יותר מבכל מקום אחר שראו במסע. בקרחת יער זיהו עקבות של נמר, קרקל, חתול בר, אייל כרמל ויחמור. רודולף מתאר את נוף הכרמל, את ההרים סביב נצרת, את הר תבור הגבוה ואת החרמון עטוי השלג. בחורבות בית שאן הוא מתאר עמוד רומי עתיק שחזי"י רי בר שפשו ושייפו אותו, בהיעדר עצים. רודולף מתאר את הרכסים מכוסי האלונים ועצים ירוקים אחרים בדרך לחיפה ואת שפע הפריחה מתחת לעצים. המסע בעמקים הסתיים בעכו. משם רכבה המשלחת לאורך חופי המפרץ לחיפה, עיירה קטנה שהיתה בנויה על המדרונות התלולים של הכרמל. במ"עגנה בחיפה המתינה להם אונייתם, "מירמאר". מסע הצייד הארץ ישראלי הסתיים ב"10 במאי 1881.

כאשר חזר רודולף לווינה, נישא לסטפני בחתונה ממלכתית ומהודרת, כיאה לקיסרות החשובה ביותר באירופה. בתם, הארכידוכסית אליזבת, נולדה ב"2 בספטמבר 1883. לאחר הלידה התרחק רודולף מהנסיכה ומצא נחמה בשתייה ובחברת נשים אחרות. ב"1887 רכש את אחוזת מאיירלינג, שאותה הפך למעון צייד, ובה מצא את מותו. ■

עזרא חדד הוא צפר ותיק ופקח בסירת הירוקה של רשות הטבע והגנים.

חיות נייחות. הם זוחלים אל הציפורים כשהם מוסווים מאחורי מסגרת העשויה מקני סוכר ויש בה שלושה פתחים, שניים לעיניים ואחד לרובה. הציפורים התמיימות לא רואות אנשים, אבל עיניהן ממוקדות במסגרת הנעה, עד שהירי פוגע בהן".

צייד בעמק הירדן

רודולף ופמלייתו המשיכו את מסע הצייד שלהם לאורך בקעת הירדן, בדרך להר תבור ומשם לחיפה. מהמחנה לחופי ים המלח יצאו עם חבורה של ציידים בדואים שבראשם סלים, שהיה אדם יעיל ומצוין בעל זקן קצר ועיני נץ. סלים הוביל את הפמליה דרך שדות מכוסים בחיטת בר, בשיחים ובעצים נמוכים. בינות לעצים ולשיחים הם שמעו רחשים של מיני ציפורים וחיות אחרות, ביניהן החנקן הגדול, שהיה נפוץ מאוד בעמק הירדן ונראה שם לרוב, חנקן נובי שנצפה רק בעמק הירדן, וחנקן אדום ראש שנראה שם רק לעתים נדירות. הם ראו המוני שלווים, שעלו בתעופה מתוך תבואת הבר, בולבולים, שפע של חמריות ותור מצוי, שהיה נפוץ מאוד באזורים שבהם שיחים נמוכים. בין העופות הדורסים שזיהו בכל מקום היו נשרים, דיות ובזים. הם צדו בז מדברי.

בהמשך הגיעו למקום שזרם בו נחל קטן, שירד מן ההרים בקו ישר לתוך הירדן. מסביב היתה בצה של שיחים צפופים לא חדירים, עצים וגזעים רקובים. במ"קום שנראה הרוס, כמו יער קדמון, הם מצאו קנים של כחל ושרקק, ראו עקבות של חזירי בר וקיפודים, ומ"צאו מחילות של דורבנים.

הם הצליחו לצוד לטאה גדולה מאוד שיצאה מתוך מאורה, שלפי התיאור היתה כנראה כוח הנילוס. הם ניסו להעבירה למחנה על אלונקת עצים שבנו. הציד המלווה את הפרשה הזו בספר אכן מתאר את כוח הנילוס, שטריסטרום כתב עליו בספרו מ"1884, שהוא שוכן בדרום מדבר יהודה ובאזור ים המלח. זהו תיעוד מצוין עם ציור, שמחזק את תצפיותיו של טריסטרום.

בהמשך ניצוד חזיר בר גדול, שיצא מהסבך ודהר היישר אל רודולף. הוא ירה בו ופצע אותו בכתף. הח"זיר התאושש, רתח מזעם והחל להסתער לעבר אחמד. החזיר הפצוע דהר קדימה, ורודולף הספיק לירות עוד ירייה, שפגעה והרגה אותו. בהמשך צדו עוד שני חזירי בר בסיוע הכלבים.

המשלחת עסקה גם בצייד של ציפורים קטנות יותר: חוגלות, אנפות אפורות, אנפות לילה, אנפה ארגמנית, שלווים וחרטומיות. הם זיהו בחלק מהאזורים את הד נבן הערבי. קניית הפסים והזמירון היו נפוצים גם הם בעמק הירדן, באזורים רטובים בעלי צמחייה. בערוץ של אחד הנחלים הם גילו עקבות של צבוע, זאב, תן, קרקל וחתולים קטנים יותר, ומצאו עקבות ומחילות של דורבנים. פרפור עקוד נראה פעם אחת, צד דגים

נזר מרסבא. בגיא העמוק שליד המנזר, מתחת לסל"עים, למערות ולנקיקים, גילו יוני סלע רבות ומושבה של בזים אדומים, שדגרו על ביצים וגידלו אפרוחים. במרסבא זיהו ציפור שלא ראו מעולם בארץ ישראל: זרזיר ים המלח (טריסטרום). אחד הנזירים אילף את הטריסטרום, והן התקבצו סביבו כששרק להן בשעה קבועה ביום, נחתו סביבו, על ראשו ועל כתפיו, וליק"טו מידו פירווי לחם.

רודולף הבחין בכמה ציפורים מרפרפות כמו פרפרים לאורך הצוקים. לעתים הן היו מטפסות על הסלעים החשופים ונעלמות בזו אחר זו לתוך הנקיקים. הוא מספר כי הכיר את הציפורים האלה מהרי האלפים, והיה בטוח שאלה כתליים.

בדרך מרסבא צדו רחם ושתי חסידות. בהמ"שך הגיעו לחוף החולי של ים המלח ושם ראו חזיר בר וניסו לצוד אותו, אך הוא ברח לתוך הסבך, וכל נסיונותיהם היו לשווא.

בגדות הבוץ של ים המלח הבחינו בעקבות של צבועים, זאבים, שועלים, תנים, נמרים וקרקל. מעל פני האגם התרוממו שני אווזי בר ולהקת שקנאים. שלך סקרן עף מעל הסבך.

רודולף למד מהערבים על דרך מעניינת לצוד קורא: "הם מסוגלים להרוג בעזרת הרובים המיושנים שלהם

סטריכנין (רעל) ברגלו של הפגר ובחלקיו האחרים. הנסיך ומלוויו ארבו ליד החמור עד חצות, אולם בלא הועיל. בבוקר ניגשו לבדוק את השפעת הרעל. את החמור המורעל הם לא מצאו, אך על הקרקע גילו סימני גרייה. חיה חזקה במיוחד גררה את הפגר הכבד. בחיפוש אחר הפגר ראו וירו בשועל מדבר יפה ועדין שאכל ארוחת בוקר דשנה, ולו אוזניים דמויות עטלף.

חסידות רבות עברו מדרום לצפון, מים המלח לכיוון ירושלים, ואחריהן המוני נשרים. בלילה השני הרעיל רודולף את ראש החמור שנותר, וארב שוב ליד הפי"תיון המורעל. אחר הצהריים נראו מאות נשרים חגים בשמים, ורודולף הצליח לצוד רחם. כאשר חזרו למקום שהניחו בו את ראש החמור המורעל, חיכתה להם הפ"תעה: ליד הפיתיון התגלה מת צבוע ענק בעל פרווה מדהימה ביופיה ורעמה גדולה, ולידו שני תנים קטנים. בעזרת כפריים שגייס לעזרתו, סרק רודולף ביסודיות את הגבעות מסביב. הוא הצליח לצוד ארנב סורי אפור. בלילה השלישי הצליח לצוד כמה תנים ומצא עוד שני צבועים שהורעלו מראש החמור.

בהמשך המסע פגשו בדואים ממדבר יהודה, שניסו למכור לרודולף שלושה גדיי יעל, והציעו לו להצטרף אליהם לצייד יעלים מסביב לים המלח.

מבית לחם המשיכו רודולף ופמלייתו לביקור במ"

למעלה מימין: כתלי, רודולף מצא אותם במצוקי מנזר מרסבא. ציור מהמאה ה-19 של Elizabeth Gould (כיום הוא חורף נדיר בעיקר בצפון הארץ)

למעלה משמאל: זיהו אדומה, רודולף ראה אותה בהרי יהודה בדרכו לירושלים. ציור מהמאה ה-19 של Elizabeth Gould (כיום היא חולפת וחורפת נדירה ביותר)